

УДК: 112.316.42+339.137:339.9

В.В. ЗІНЧЕНКО

Центр європейських досліджень, Київ

«ІМПЕРІЯ» І «МНОЖИНА» ТА КРИТИКА АПОЛОГЕТИКИ ПОСТІМПЕРІАЛІСТИЧНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКСПАНСІЇ

У статті здійснено дослідження концептуальних моделей сучасних глобальних тенденцій розвитку суспільних та економічних систем постімперіалізму. Аналізуються економічні і соціально-історичні трансформації суспільств в умовах глобалізаційних змін.

Ключові слова: імперія, множина, глобалізація, лібералізм, паракапіталізм, ортокапіталізм, постімперіалізм, глобальна класова боротьба, демократія, периферія.

Вступ

Глобальна міжнародна капіталістична система в сучасності достатньо чітко підрозділяється на дві частини: центр, який утворюють країни Заходу, і периферію, або капіталізм, що існує в залежних від центру країнах, який є залежним, *периферійним капіталізмом* і якісно відрізняється від капіталізму країн центру. Периферійний капіталізм є не початковою стадією капіталізму, характерного для країн центру, а, навпаки, це – тупиковий варіант капіталізму, який в принципі нездатний до прогресу на периферії і прирікає переважну більшість населення периферійних країн на глибоку і безвихідну вбогість. Книга Майкла Хардта і Антоніо Негрі «Імперія» була присвячена доказу тези про «постімперіалістичний» характер нашої глобальної суспільної епохи і фактичне безглуздя *глобального антиімперіалізму*, викликавши безліч суспільствознавчих дискусій. Їхній наступний твір «Множина: війна та демократія в епоху Імперії» прямо опонує іншому концептуальному положенню сучасних глобалістичних студій – вченню про *глобальну класову боротьбу* між паракапіталізмом (від грецьк. *пара* – біля, поблизу) «периферії» і ортокапіталістичним (від грецьк. *ортос* – прямий, справжній) «центром» сучасної глобальної світ-системи [1].

Мета статті - відзначити і дослідити той нерозривний зв'язок, який існує між нерозумінням сутності постімперіалізму і нездатністю до адекватного глобалістичного, гео економічного та геополітичного соціально-класового аналізу і розуміння сучасної світової соціально-економічної реальності.

Обговорення проблеми

Постімперіалістична Імперія чи нова експансія імперіалізму?

Поза сумнівом, що еволюція капіталізму і світової системи в ХХ-ХХІ століттях була пов'язана з якісними змінами у всіх сферах. Але зовсім інше – підкорятися пануючій ідеології, згідно якої «наукова і технологічна» революція призведе, сама по собі, до створення нових форм економічного і політичного управління планетою, які «переростуть» сучасні, пов'язані із захистом «національних інтересів», що, більш того, буде «позитивним». Ця ідеологія ґрунтується на серйозних спрощеннях. Пануючі сектори капіталу дійсно діють в транснаціональному просторі світового капіталізму, але контроль над цими секторами залишається в руках фінансових груп з чіткою національною прив'язкою (тобто ті, що базуються в США або Великобританії або Німеччині, а не просто «Європі», яка не постає на цьому рівні). Більш того, економічне відтворення системи, сьогодні, як і вчора, немислиме без паралельного здійснення «політики», яка її коригує. Капіталістична економіка ніде не існує без держави, окрім як в ідеологічній і фальшивій вульгаті лібералізму. До цих пір не існує транснаціональної, «світової» держави. Справжні проблеми, які вислизують від пануючого дискурсу глобалізації, пов'язані з суперечністю між логікою глобалізованого накопичення пануючими секторами капіталізму центру («олігополіями») і «політикою» системи. Майкл Хардт і Антоніо Негрі обрали для нинішньої глобальної системи назву

«Імперія». Вибір цього терміну пов'язаний з їх прагненням відокремити його головні характеристики від того, що визначає сутність «імперіалізму». Імперіалізм у цьому визначенні зведений до суто політичного виміру, тобто до розповсюдження формальної влади держави за її межі, і імперіалізм таким чином змішується з колоніалізмом. Звідси постає, що колоніалізму більше не існує, так само як і імперіалізму. Цей помилковий засновок відповідає американському ідеологічному дискурсу, згідно якому, Сполучені Штати, на відміну від європейських держав, ніколи не приймали форму колоніальної імперії для своєї вигоди, і не могли бути «імперіалістичними». Традиція марксизму пропонує абсолютно інший аналіз сучасного світу, який зосереджується на визначенні умов для накопичення капіталу, особливо, в його пануючих секторах. Розширений на глобальний рівень, цей аналіз надає нам можливість розкрити механізми виникнення поляризації багатства і влади і створити *політичну економію імперіалізму*. Хардт і Негрі ігнорують усі твори, написані в цьому руслі, не тільки марксистами (до яких вони себе відносять), але й іншими школами глобалізму і політичної економії. Ці автори, на відміну від багатьох інших, не піднімають питання про те, «що нового» є в сучасному капіталізмі, наприклад, «когнітивний» або *фінансовий капіталізм*, організація роботи і виробництва, геополітика. Замість цього, вони використовують *легалізм* Моріса Дюверже або політологію у дусі *англо-саксонського емпіризму*. Їхній «імперіалізм» стає загальною характеристикою, якій в різні епохи і в різних регіонах були піддані різні «імперії», такі, як Римська, Оттоманська, Британська, Французька колоніальна, Австро-Угорська, Російська і Радянська. Неминучий крах цих імперій начебто був пов'язаний із «загальними причинами». Це набагато ближче до поверхневої журналістики, ніж до серйозного розуміння суспільної історії.

Система Хардта і Негрі, яка названа привабливо звучним терміном «Імперія», виходить з наївного бачення глобалізації, пропонованого панівним дискурсом. Згідно цьому баченню, транснаціоналізація знищила імперіалізм і супутні йому конфлікти, замінивши його системою, в якій центр знаходиться «ніде і скрізь» одночасно. Протистояння *центру і периферії*, яке визначає відносини імперіалізму, начебто вдалося «перерости». Тут Хардт і Негрі використовують позиції, згідно яким є «Перший світ» багатства у Третньому світі і «Третій світ» бідності – у Першому, так що немає причин для протиставлення Першого і Третнього світів, як таких. Звичайно, багатство і бідність присутні і в Індії, як і в США, оскільки ми до цього часу живемо в класових суспільствах, інтегрованих у світовий капіталізм. Але чи означає це, що *соціальні формації* Індії і США однакові? Поняття «формація» характерно близьке до структуралістського розуміння, що означає *конкретне існуюче суспільство* і протиставляється поняттю «способу виробництва», як загальних рис, якими характеризуються суспільства з певним типом економічних відносин. У даній термінології конкретна соціальна формація може об'єднувати в собі риси різних способів виробництва, зокрема, поєднання особливостей капіталізму і докапіталістичних устроїв, що є характерною межею периферійних капіталістичних формацій. Чи означає це, що не має значення активна роль у зміні світу, яку грають одні, і пасивна роль інших, які можуть тільки «приспосовуватися» до вимог глобалізованої системи (маються на увазі програми «Структурного пристосування» – «*structural adjustment*», які нав'язуються фінансовим апаратом імперіалізму – перш за все, МВФ)? Насправді, ця відмінність зараз важливіша, ніж коли-небудь. У ранній фазі сучасної історії (1945-1980-і рр.) відношення між імперіалістичними і підлеглими країнами склалися таким чином, що на порядку денному стояв «розвиток» периферії, що залишав їм можливість участі в активному перетворенні світу. Сьогодні ці відносини драматичним чином змінилися на користь пануючого капіталу. «Розвиток» зник з мови, будучи заміненим «перетворенням». Іншими словами, нинішня світова система («Імперія»), є імперіалістичною не в меншій, але в більшій мірі, ніж її попередниця. Хардт і Негрі зрозуміли б це, якби взяли до уваги, що пишуть представники пануючого капіталу. Немислимо, але цього вони так і не зробили. Проте, значна частина американського істеблшменту (демократи і республіканці) не приховують цілей своїх планів: монополізувати доступ до природних ресурсів планети, щоб продовжувати свій

«Імперія» і «множина» та критика апологетики постімперіалістичної глобальної експансії

марнотратний спосіб життя, навіть на шкоду решті народів; запобігти появі будь-якої крупної або середньої сили, яка змогла б чинити опір порядкам, нав'язуваним Вашингтоном; досягти цих цілей шляхом військового контролю планети.

Хардт і Негрі просто прийняли на віру сучасний дискурс, згідно якому «націоналізм» і «комунізм» потерпіли нищівну поразку, повернення *глобалізованого лібералізму* – це об'єктивний процес, а «неефективні» елементи системи, якщо вони і є, повинні бути виправлені зсередини її, а не через опір системі. Тому неважко зрозуміти причини, з яких Негрі став на службу атлантистській Європі і закликав підтримати ультраліберальний проект конституції, на який вплинув Вашингтон. Але справжня історія «націоналізму» і «комунізму» не має нічого спільного з тим, що говорить ліберальна пропаганда. Соціальні трансформації, які надихнули націоналізмом і комунізмом за тридцять років держави т.зв. «загального благоденства» західних соціальних демократій, в країнах реально існуючого соціалізму і в досвіді радикального націоналістичного популізму в Третньому світі змусили капітал пристосовуватися до соціальних вимог, що виникають з його власного панування і відкидають назад амбіції імперіалізму. Ці трансформації були значними і, головним чином, позитивними, не дивлячись на недостатньо радикальний характер даних проєктів. (Тимчасове) повернення лібералізму, яке стало можливим із-за ерозії і краху цих проєктів, – це не «крок назад», це безвихідь. Справжні, об'єктивні питання про сучасний світ можна поставити тільки відкинувши ліберальний дискурс. На ці питання виникають важливі і, звичайно, несхожі відповіді, у тому числі і з погляду оновленого неомарксистського (постмарксистського) історичного матеріалізму Р.Курца, А.Екснера, Е.Манделя, глобального світ-системного аналізу І.Валлерстайна, А.Г. Франка і С. Аміна, К. Чейз-Данна, Т.Хопкінса і Дж.Арріджі та інш.[2], який Хардт і Негрі ігнорують. Якщо узагальнити нарис припущень, які сформульовані з цього питання, побачимо, що у минулому *імперіалізм* являв собою постійний конфлікт між різними імперіалістичними державами. Зростаюча централізація олігополістичного капіталу призвела до становлення «колективного» імперіалізму тріади (США, Європа і Японія). З цієї точки зору, пануючі сектори капіталу мають загальні інтереси по управлінню своїми прибутками в новій імперіалістичній системі. Але об'єднане політичне управління цієї системи протирічить множинності держав. Суперечності всередині тріади пов'язані не з відмінністю інтересів пануючих олігополістичних капіталів, але з відмінністю інтересів, які представляються державами. Підсумувати цю суперечність можливо так: економіка об'єднує партнерів по економічній системі, політика розділяє держави.

Множина – створення демократії чи відтворення гегемонії капіталу?

Ліберальна ідеологія, специфічна для капіталізму, ставить індивіда на перший план. Не важливо, що під час свого суспільно-історичного виникнення даний індивід зобов'язаний був бути освіченою людиною з власністю, буржуа, здатним, як наслідок, вільно використовувати Розум. Це був безумовний прорив до звільнення. Як рух за межі капіталу, соціалізм не може розглядатися як повернення до минулого, заперечення індивіда. Буржуазна демократія, не дивлячись на її обмеженість рамками капіталізму, не «формальна», а реальна, навіть з урахуванням її незавершеності. *Соціалізм буде демократичним, або його не буде взагалі.* Але цю фразу необхідно доповнити: *прогрес демократії не відбудеться, якщо не поставити капіталізм під сумнів.* Демократія і соціальний прогрес неподільні. Реально існуючі соціалізми минулого не приймали це до уваги, гадаючи, що вони можуть досягти прогресу без демократії, або з такою ж демократією, як у самому капіталізмі. Але також необхідно додати, що величезна безліч захисників демократії сьогодні не вимогливіші, думаючи, що демократія можлива без соціального прогресу, не ставлячи під сумнів принципи капіталізму. Чи ж переросли Хардт і Негрі цих захисників ліберальної демократії? Індивідуалістична основа ліберальної ідеології розглядає індивіда як суб'єкта історії. Це твердження помилкове як для ранніх систем (які, як стверджує Просвітництво, не знали індивіда), так і для історії капіталізму, системи, заснованої на конфлікті між класами, які і є справжніми суб'єктами у цьому розділі історії. Але індивід зможе стати суб'єктом історії в соціалістичному майбутньому. Хардт і Негрі вважають, що ми вже досягли того історичного

перелому, коли класи (разом з державами і народами), більше не є суб'єктами історії. Замість цього, ним стає індивід. Цей перелом призводить до формування того, що вони називають «множиною», що визначається як *«тотальність продуктивних і творчих суб'єктивностей»*.

Чому і як відбувається цей перелом? Тексти Хардта і Негрі стають дуже плутаними, коли справа доходить до цих питань. Вони говорять про перехід до *«когнітивного капіталізму»* або появу *«нематеріального виробництва»*, нове *«мережеве» суспільство і «детерриторизації»*. Вони посилаються на твердження Фуко про перехід від *дисциплінарного суспільства до суспільства контролю*. Все, що було сказано за останні тридцять років, добре або погано, як би спірно або неясно не звучало, і як би плоско і банально не було, кинуте Хардтом і Негрі у топку майбутнього. Змішання нинішніх інтелектуальних мод не призводить до переконливості. Подібність цих тверджень з роботами Мануеля Кастельса про *«мережеве суспільство»* або ідеями Джеремі Ріфкіна, Роберта Рейха та інших американських популяризаторів примушує поставити питання: що ж нового і важливого у цій мішанині ідей? Запропонуємо свою гіпотезу для пояснення винаходу вищевказаних «множин». Наш час – це час поразки сильних рухів, які визначили зовнішність ХХ століття, – робітничого, соціалістичного і національно-визвольного. Втрата перспективи, що настає за кожною поразкою, веде до ефемерного хвилювання і надлишку білятеоретичних пропозицій, які одночасно і легітимують цей неспокій, і надають надію, що вони і є «ефективним» засобом для *«перетворення світу»* (навіть без наявності такого бажання). Можна надати тільки зразки нових формулювань, які були б несуперечливі і ефективні, швидше пропонуючи дистанціюватися від минулого, а не пропонували б *«повторити»* його і включали б нові реалії, створені соціальною еволюцією у всіх її вимірах. Такий внесок, одночасно, спірний і різноманітний, звичайно, існує. Хардта і Негрі було б сюди включати некоректно. Припущення, які висувуються Хардтом і Негрі, навіть у своїх формулюваннях, свідчать про безвихідь, в якій вони опинилися. Перше їхнє припущення стосується демократії, яка вперше в історії може стати реально можливою у глобальному масштабі. Більш того, «множина» постає як сила, що *«творить»* демократію. Це дивно наївна позиція. Чи рухаємося ми в цьому напрямі? Якщо не розглядати поверхневі прояви (вибори), які просто служать зміцненню ліберальних сил, демократія – необхідна і можлива – знаходиться в кризі. Вона втрачає свою легітимність перед лицем релігійного і етнічного фундаменталізму. Коли вибори призводять до усунення однієї кліки і замінюють її на іншу – це створення демократії чи маніпуляційний фарс? Хіба розгортання імперіалістичного проекту не ущемлює базові демократичні права у Сполучених Штатах? Хіба ліберальний консенсус в Європі, навколо якого об'єдналися основні сили правих і лівих, не призводить до делегітимізації виборів? Хардт і Негрі відповідають на ці питання мовчанням.

Друге припущення стосується *«різномаїття множин»*. Але форми і зміст, які визначають (різні) компоненти множин специфічні лише настільки, наскільки такими є сили, які створюють або знищують це різномаїття. Основні суперечності проходять повз книги Хардта і Негрі. Наприклад, нинішня глобалізація, згідно їхнім працям, повинна усунути *«відмінності»* між центрами і периферіями (інакше глобалізація і надалі залишатиметься імперіалістичною). Реальний світ рухається в абсолютно протилежному напрямі, випинаючи, посилюючи відмінності і вибудовуючи глобальний апартеїд гноблення та експлуатації. Відмінності між локальними компонентами системи, про які пишуть Хардт і Негрі (фактично торкаючись лише суспільств Північної Америки і Західної Європи), самі по собі мають *«різну»* природу: є, як в США, етнічні або параєтнічні *«співтовариства»*, є неоднорідні в релігійному або мовному плані регіони, є, нарешті, класи, які варто було б наново визначити на основі трансформації соціальних реалій. Навіть коли всі ці відмінності вибудовані разом, нічого більше не сказано. Як вони пов'язані одна з одною у виробництві, відтворенні і трансформації соціальних систем? Неможливо відповісти на ці фундаментальні питання, не зважаючи на те, що називається *«політичними культурами»*. На цьому полі деякі дослідники теж зробили серйозний внесок. Звичайно, він може бути спірним, але його не можна ігнорувати. Хардт і Негрі не додали на підтвердження своїх ідей нічого. Твердження, що

«Імперія» і «множина» та критика апологетики постімперіалістичної глобальної експансії

індивід – це суб'єкт історії, а множина – творча сила демократичного проекту, – це «ідеалістична» вигадка. Воно допускає, що в світі ідей може відбутися переворот без трансформації реальних соціальних відносин. Не наполягатимемо на тому, що ідеї – це завжди пасивне віддзеркалення реальності. Протилежна точка зору навпаки, наполягає на визнанні автономності «етапів». Ідеї можуть випереджати свій час. У даному випадку питання стосується не цих загальних передумов. Воно стосується модних нині постмодерністських ідей (включаючи й ідеї самих Хардта і Негрі). Чи випереджають вони свій час? Або це лише наївне, плутане і суперечливе віддзеркалення реальності моменту, моменту поразки, від якої ще не вдалося відійти? У цих умовах «множини» можуть стати основоположною реальністю нерішучого і розчленованого «різномаїття». Вони можуть виглядати як «реальна сила» (наприклад, сильна більшість на виборах). Але це не більш, ніж ефемерна і приречена на відхід зі сцени суперечлива структура, як це завжди буває в історії. Найближчими роками сторінка «множин» буде перегорнута, як це стало з операїзмом в 1970-х рр. і по тих же самих причинах: фіксації на приватному і ефемерному.

Політична культура, яка стоїть за спиною Хардта і Негрі, – це американський лібералізм. Ця політична культура розглядає Американську революцію і конституцію, прийняту в той час, як визначальну крапку, з якої починається сучасна ера. Ханна Арент, джерело натхнення для Хардта і Негрі, писала, що ця революція відкрила еру «безмежного походу за політичною свободою». Сьогодні виникнення множин, яка творить сили демократії, «вперше можливої у світовому масштабі», означає (позитивну) перемогу «американізації світу». Присяга на вірність американському лібералізму, природно, поєднується із зневагою до історичних шляхів інших народів, зокрема, «старої Європи», як сформулювала Ханна Арент, коли протиставила Американську революцію «обмеженій боротьбі проти бідності і нерівності», до якої вона зводить Французьку революцію [3]. В епоху Холодної війни очорнили всі великі революції сучасності (Французька, Російська і Китайська). Згідно американській ліберальній риторичі, вони із самого початку несли на собі первородний гріх «тоталітаризму», і це твердження стало наконечником списа контрреволюції після Другої Світової війни. Те, що вижила «американська модель», чії революція і конституція не ставили під сумнів необхідність капіталістичного розвитку, зумовило зречення від історичної спадщини революцій, які зробили це (починаючи з якобінської радикалізації Французької революції). Засудження Французької революції, банальний антимарксизм і звинувачення на адресу маоїзму стали одними з головних основ цієї революції в політичній культурі. І знову Хардт і Негрі мовчать. Вони систематично ігнорують усю критичну літературу (значна частина якої, тим часом, написана в США) про Американську революцію, яка вже давно показала, що конституція США була створена для виключення можливості народних заворушень. У цьому плані вона дійсно досягла успіху, ставши предметом заздрості європейських реакціонерів, яким цього так і не вдалося (В.Жіскар д'Естен сказав, що ультраліберальний проект європейської конституції був «такий же хороший», як американська конституція!).

«Прагнення» множин, представлені як сила, що творить майбутнє, зводяться до зовсім небагато чого: свободи, особливо стосовно міграції, і права на соціально гарантований дохід. У своєму безумовному прагненні не виходити за рамки американського лібералізму, проект ігнорує все, що може розглядатися як спадщина робітничого і соціалістичного руху, зокрема, рівність повністю заперечується політичною культурою Сполучених Штатів. Складно повірити у потенціал перетворень, який несе виникаюче глобальне (і європейське) громадянство, коли існуюча політика позбавляє громадянство його дієвості. Створення справжньої альтернативи сучасній системі глобалізованого ліберального капіталізму потребує інших вимог, зокрема, визнання величезної безлічі потреб і прагнень народних класів світу. Насправді, Хардт і Негрі дуже слабо уявляють собі суспільства периферії (85 % населення Землі). Їх ніколи не цікавили дебати про тактику і стратегію побудови демократичної і прогресивної альтернативи, яка була б ефективною в конкретних і специфічних умовах різних країн і регіонів. Чи дозволить «демократія», яка просувається

втручанням США, вийти за межі фарсу виборів, подібних українським, наприклад? Чи можна зводити права «бідних», тобто народів планети, до права на «еміграцію» на багатий Захід? Соціально гарантований дохід – цілком обґрунтована вимога. Але чи можна бути таким наївним, щоб вірити, що його ухвалення знищить капіталістичні відносини, які дозволяють капіталу наймати працю (і, як наслідок, експлуатувати і пригноблювати її)?

Зведення суб'єктів історії до «індивідів» і «сукупностей» таких індивідів в рамках «множини» підміняє собою дійсні питання, що стосуються реконструкції суб'єктів історії, адекватних викликам нашої епохи. Можна назвати багато важливих творів, протиставивши їх мовчанню Хардта і Негрі. Поза сумнівом, історичні соціалізми і комунізми прагнули звести головний суб'єкт сучасної історії до «робітничого класу». Більш того, цей докір можна заявити і «рабітничизму» Негрі. Навпаки, світ-стемний підхід пропонує аналіз суб'єкта історії як сукупності різних соціальних блоків, здатних, в рамках послідовних фаз народної боротьби, перетворювати суспільні відносини на користь пригноблених класів і народів. В даний час, прийняти виклик – означає говорити про створення демократичних, народних і національних гегемоністських блоків, здатних подолати силу, представлену як імперіалістичними, так і компрадорськими гегемоністськими блоками. Створення таких блоків відбувається в конкретних умовах, які дуже сильно відрізняються в різних країнах, оскільки загальної моделі (у дусі «множин» або ще якому-небудь) не існує. З цієї точки зору, поєднання демократичних досягнень і соціального прогресу буде частиною тривалого переходу до світового соціалізму, разом із утвердженням автономії народів, націй і держав, яка надасть можливість замінити *багатобічною глобалізацією* одномірну глобалізацію, яка нав'язується пануючим капіталом (і яку вітає «Імперія») і, таким чином, поступово знищити імперіалістичну систему. Продовження полеміки по цих реальних питаннях набагато важливіше, ніж обговорення того, чим могли б бути «множини».

Чи рівнозначна виклику глобалізму політична культура «Імперії» і «Множини»?

Мода наших днів – «культуралізм», бачення людства, засноване на існуванні незмінних культур, зокрема, релігійних і етнічних. Розвиток «комунітаризму» і заклик пригадати «мультикультуралізм» – продукти цього бачення історії. Традиція історичного матеріалізму припускає зовсім інший підхід, який намагається поєднати різні форми сучасної класової боротьби з формами і умовами становища різних народів в рамках системи глобалізованого капіталізму. Аналіз, який враховує ці питання, надає можливість зрозуміти різні історичні шляхи, пройдені різними народами, і визначити специфіку суперечностей, що існують всередині цих суспільств і в глобальному масштабі. Цей аналіз будується навколо того, може бути назване *формуванням політичних культур різних народів* сучасного світу. Питання, які підіймаються у цьому аналізі, стосуються і політичної культури, до якої відносяться роботи Хардта і Негрі. Чи йдуть вони в руслі історико-матеріалістичної традиції або культуралізму? У книзі С.Аміна «Ліберальний вірус» (Samir Amin. The Liberal Virus: Permanent War and the Americanization of the World.-Monthly Review Press, 2004.-144 p.) припускається два шляхи формування політичних культур: «європейський» і «американський». Аргументи полягають в наступному. Формування політичної культури європейського континенту – це продукт послідовних визначальних моментів: Просвітництва і винаходу «Сучасності» (Модерну); Французької Революції; розвитку робітничого і соціалістичного руху і виникнення марксизму; Російської Революції. Ця послідовність «лівих» проривів, звичайно, не означає, що вони визначають сьогорішнє політичне управління в Європі. Але вони сформували на континенті контраст правого і лівого. Триумф контрреволюції призвів до реставрацій (після Французької і Російської Революцій), відходу від секуляризму, компромісам з аристократією та церквою і викликам ліберальної демократії. Він призвів до широкої підтримки імперіалістичних проектів пануючого капіталу і, в результаті цього, до мобілізації націоналістичних ідеологій шовіністів, які переживали свій найбільший розквіт у 1914 р.

Послідовність моментів, які визначили політичну культуру США, абсолютно інша. Це: утвердження в Новій Англії анти-Просвітницьких протестантських сект; контроль над

«Імперія» і «множина» та критика апологетики постімперіалістичної глобальної експансії

Американською Революцією з боку колоніальної буржуазії, зокрема, її панівної рабовласницької фракції; альянс народу з цією буржуазією, заснований на експансії, що призвела до геноциду індіанців; послідовні хвилі імміграцій, які призвели до фрустрації визрівання соціалістичної політичної свідомості і які замінили її «комунітаризмом». Ця послідовність подій відмічена постійним домінуванням правих, що зробило США ідеальною країною для розгортання капіталізму. Сьогодні одна з головних битв, які визначають майбутнє людства, – це боротьба довкола «американізації» Європи. Її мета – руйнування європейської політичної і культурної спадщини і заміщення її пануючою у США. У цьому полягає ультрареакційна точка зору панівних політичних сил сьогоденної Європи і вона знайшла свій блискучий вираз у проекті Європейської конституції. Друга битва – це битва між «Північчю» пануючого капіталу і «Півднем», 85 % людства, які стали жертвами імперіалістичного проекту Тріади. Хардт і Негрі ігнорують ставки в цих вирішальних битвах. Їхня теоретична хвала американській «демократії» сильно контрастує з критичними роботами про американське суспільство, які заперечуються із-за їхнього антиамериканізму (По відношенню до кого? Американському істеблішменту?). У книзі «Права або неправа Америка: анатомія американського націоналізму» (2004) Анатоль Лівен пов'язує американську демократичну традицію (реальність, якої ніхто не заперечує) з обскурантистськими витоками країни, які продовжилися і відтворювалися в подальших хвилях імміграції. Американське суспільство у цьому плані більше нагадує Пакистан, ніж Великобританію. Далі, політична культура США – це продукт завоювання Заходу (що призводить до розгляду інших народів як «червоношкірих», які мають право на життя тільки у тому випадку, якщо вони не є перешкодою для США). Новий імперіалістичний проект американського правлячого класу припускає дублювання агресивного націоналізму, який стає пануючою ідеологією, викликаючи порівняння з Європою 1914 р., а не з сучасною Європою. У кожному аспекті США не «попередують» «старій Європі», а на сторіччя позаду. От чому американську модель вітають праві і, на жаль, деякі сегменти лівиці, включаючи Хардта і Негрі, переможених імперіалізмом. У цих двох тезах, «Імперії» («*імперіалізм застарілий*») і «Множини» («*індивід став суб'єктом історії*»), Хардт і Негрі демонструють свою покірність глобальній постімперіалістичній моделі. Для них немає альтернативи заміщення тупиковій безвиході нинішньої фази капіталістичного розвитку, з ним, вони вважають, можна боротися тільки інтегрувавшись у нього. Це – ідеологія нашого періоду поразки перед імперіалізмом, періоду, який до цих пір ще не подоланий. Це ідеологія соціал-демократії, переможеної лібералізмом, європейців, переможених атлантизмом.

На землі зараз існує тільки одна світова система – ортокапіталістична. Вона є *суспільно-історичним центром*, усі країни, які не входять до неї, утворюють *суспільно-історичну периферію*. І цей *глобальний надорганізм* в умовах, коли на землі існує ортокапіталістичний центр, що експлуатує велику частину периферії, і експлуатована цим центром периферія, з неминучістю виникає як *класовий соціоісторичний організм*. Він розколений на *два глобальні класи*. Один глобальний клас – країни Заходу. Вони разом узяті постають як клас експлуататорів. Інший глобальний клас утворюють країни нової і старої залежної периферії. А раз глобальний соціоісторичний організм розколений на класи, з яких один експлуатує інший, то в ньому з неминучістю повинна мати місце *глобальна класова боротьба*.

Перспективи подальших наукових досліджень:

Звільнення від експлуатації з боку центру, ліквідація паракapіталізму – це життєво необхідне завдання периферії. Без цього периферійні країни ніколи не отримають можливості успішного суспільно-економічного розвитку. Але щоб досягти такої мети країни периферії повинні об'єднатися. Тільки тоді вони будуть силою, здатною не тільки протистояти центру, але і отримати над ним перемогу. Від того, чи зможуть держави периферії створити дієвий союз, залежить подальше розгортання глобальної класової боротьби. До теперішнього часу не тільки паракapіталізм, але й ортокапіталізм стали перешкодою на шляху подальшого глобального розвитку людства. Капіталізм в цілому зараз

загрожує самому існуванню людини і людського суспільства. Ренесанс загальносуспільного, а не одномірного глобалізму гідного цього імені, здатного надихнути і здійснити прогрес заради добробуту людей і усіх народів планети, вимагає радикального розриву з цією ідеологією.

Список використаної літератури

1. Hardt M. & Negri A. Empire. – Cambridge: Harvard University Press, 2000. – XVII, 478 p.; Hardt M. & Negri A. Multitude: War and Democracy in the Age of Empire. – New York: The Penguin Press, 2006. – 450 p.
2. Kurz R. Kollaps der Modernisierung: vom Zusammenbruch des Kasernensozialismus zur Krise der Weltökonomie. - Frankfurt am Main: Eichborn, 2009. - 288 s.; Exner A. Die Grenzen des Kapitalismus: wie wir am Wachstum scheitern. - Wien : Ueberreuter, 2009.- 223 s.; Jappe A. Die Abenteuer der Ware.- Münster: UNRAST-Verlag, 2005.- 253 s.; Laclau E. and C. Mouffe. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. – London: Verso, 2001. – 240 p.; Франк А.Г. Формационные переходы и мифологемы способов производства // Восток. 1992. – № 2. – С. 23-55; Франк А.Г. Смещение мировых центров с Востока на Запад // Латинская Америка. – 1993. – № 2. – С. 71-79; Mc Neill W. The Rise of West. A History of Human Community. - Chicago and London: University of Chicago Press, 1993. – 829 p.; Chase-Dunn C. K. Global Formation. Structures of the World-Economy. – Cambridge: Blackwell Publishers, 1989. – 419 p.; Валперстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / Пер. с англ. – М.: Логос, 2004. – 368 с.; Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – СПб., 2001.; Wallerstein I. World-System Analysis: The Second Phases. // Review. – 2010. – Vol. 43. – № 13. – P. 217-238; Wallerstein I. The Essential Wallerstein. – NY: The New Press, 2009. – 471 p.
3. Арндт Х. Истоки тоталитаризма. – М.: ЦентрКом, 1996; Arendt H. On Revolution. – Penguin Classics, 2006. – 368 p.; über die Revolution. - München, 1963; Arendt H. Elemente und Ursprünge totalitärer Herrschaft. – München, 1986. S. 718-719.; Brinton C. The anatomy of revolution, New York, 1965; Moore B. Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world. Boston, 1966; Zagorin P. Theory of revolution in contemporary historiography. - Political Science Quarterly, 1973, March.

В.В. ЗИНЧЕНКО

Центр европейских исследований, Киев

«ИМПЕРИЯ» И «МНОЖЕСТВО» И КРИТИКА АПОЛОГЕТИКИ ПОСТИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКСПАНСИИ

В статье осуществлено исследование концептуальных моделей современных глобальных тенденций развития общественных систем постимпериализма. Анализируются экономические и социально-исторические трансформации обществ в условиях глобализационных изменений.

Ключевые слова: империя, множество, глобализация, либерализм, паракapитализм, ортокапитализм, постимпериализм, глобальная классовая борьба, демократия, периферия.

V. ZINCHENKO

Center of European Research, Kyiv

"EMPIRE" AND "MULTITUDE" AND CRITICIZING OF APOLOGETICS POSTIMPERIALISM GLOBAL EXPANSION

The article made the study of conceptual models of modern global progress of the public and economic systems trends of postimperialism. Economic and social-historical transformations of societies are analysed in the conditions of globalization changes

Key words: empire, multitude, globalization, liberalism, parakapitalism, ortokapitalism, postimperialism, global class struggle, democracy, periphery.

Стаття надійшла до редакції 05.02.11р.